MANUELA NEVACI
(Bucureşti)

AROMÂNII DIN SIRACU ŞI AMINCIU (MEŢOVO – PIND, GRECIA). ASPECTE LINGVISTICE ŞI ETNOGRAFICE[1]

0. Aromânii formează mai multe grupuri, deosebite între ele prin particularităţi de grai, la care se adaugă anumite elemente specifice privind portul, muzica, unele obiceiuri, ca şi modul de viaţă şi ocupaţiile. Cele mai importante grupuri sunt: **pindenii**, **grămostenii**, **fărşeroţii** şi **grabovenii.**

Popoarele în mijlocul cărora trăiesc în Peninsula Balcanică îi numesc, în general, *vlahi*[2], termen prin care este desemnată întreaga populaţie romanizată din nordul şi din sudul Dunării. Grecii îi mai numesc *cuţovlahi* 'vlahi şchiopi' şi *caraguni* (purtători de gune negre), *burdzóvlaxos*[3] şi *arvanitovlahi* (vlahi originari din Albania), sârbii *ţinţari* iar albanezii *rëmëri* şi *čobani*.

---

[1] Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităţilor culturale în procesele globale", cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanţare nr. POSDRU/ 89/1.5/ S/59758.

[2] Numele *vlah* este de origine celtică şi a fost introdus în Balcani pe cale slavă (cf. Capidan 1942, p. 146). Termenul *vlah* care denumeşte o populaţie românească (probabil aromânească) apare în secolul al XI-lea la istoriograful Kedrenos şi se referă la un eveniment petrecut în anul 976, iar apoi în documentul anexat la *Strategiconul* lui Kekaumenos (secolul al XII-lea), scris de un aromân, şi atestă prezenţa unei populaţii româneşti în Grecia încă din secolul al X-lea (cf. Caragiu Marioţeanu 1975, p. 217).

[3] Kyriazis 2012 demonstrează cum *burdzóvlaxos* este un calc după *caragúne*:

μπουρτζόβλαχος ο [burdzóvlaxos]: (μειωτ.) αγροίκος, απολίτιστος άνθρωπος. [*μπούρτζ(ι) -ο- + βλάχος*, ίσως από την έννοια `καστροφύλακας']; **μπούρτζι** το [búrdzi]**:** φρούριο που βρίσκεται πάνω σε νησάκι και προστατεύει την είσοδο του λιμανιού. [τουρκ. burc `κάστρο´ *-ι* (από τα αραβ.)];

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

Atât *rumân* (< lat. *romanus*), cât şi sl. *vlah*, termeni folosiţi pentru a numi români atât nord-dunăreni cât şi sud-dunăreni, arată originea comună a acestora, ca descendenţi direcţi ai populaţiei romanizate din Imperiul Roman de Răsărit.

1. În perioada 1 august–30 septembrie 2011 m-am deplasat în Grecia prin contractul postdoctoral POSTDRU „Valorificarea identităţilor culturale în procesele globale”, ID 59758/2010, finanţat din Fondul Social European (FSE), prin Programul Operaţional Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 (POS DRU), cu proiectul *IDENTITATE ROMÂNEASCĂ ÎN CONTEXT BALCANIC*.

În timpul şederii în Grecia am efectuat anchete de teren şi înregistrări de texte dialectale (100 de ore) la aromânii:

pindeni: Vlahoclisura, Meţovo (Aminciu), Anilion (Cheari „Locul unde apune soarele”), Siracu, Veria, Avdela, Perivoli, Samarina;

fărşeroţi: Kristalopiyi, Horopani (Stenimahos), Katerini, Neaguşte, Pisuderi;

grămosteni: Meyali Livadi, Gramoste, Deniscu.

Localităţile menţionate se află în Macedonia grecească, în Epir (Pind) şi în Tesalia.

Am profitat de deplasarea în Balcani, pentru a efectua, de asemenea, anchete în Albania la aromânii:

– fărşeroţi, din localităţile Corcea, Pleasa, Moscopole, Drenova, Fier, Ducasi, Përmet, Andon Poci, Stan Carbunara, Shqepur, Poian, Saranda;

– graboveni, din Shipska, Pogradec.

De asemenea, am efectuat anchete de teren şi la aromânii din Mulovişte, R. Macedonia.

Multe din localităţile vizitate au atestări vechi, unele dintre ele chiar foarte vechi: Siracu, Meţovo (Aminciu), secolele XII, XIII. Altele sunt aşezări noi, după 1950, după sedentarizarea aromânilor păstori în general, în locurile de iernat: Kristalopiyi (aşezare de fărşeroţi

---

μπουρτζο- < μπρούτσο- < alb. bërruc / brruc ‘gunë burrash prej leshi delesh, me thekë të gjatë; shark’ (Fjalor 2006) < **berr** ‘bagëti e imët’ (Fjalor 2006). Trajtat μπρούτσα, μπερούτσα edhe në greqishten e Epirit. Pra μπουρτζόβλαχος < μπρουτσόβλαχος ‘βλάχος που φοράει μπρούτσα’.

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

întemeiată în 1954, în Grecia), Andon Poci si Drenova (Albania, aşezări de fărşeroţi), Oreocastro (grămosteni originari din Meγala Livadyea), Nea Perivoli, în câmpia Tesaliei, (originari din Perivoli, Pind), Nea Zoi (fărşeroţi din Albania stabiliţi în Câmpia Tesaliei). Unora din localităţile vizitate li s-a schimbat denumirea, de exemplu, Horopani, în Stenimahos), în urma părăsirii satului de către aromâni, prin venirea în România, în locul lor fixându-se greci veniţi din Asia Mică (Turcia) şi din zona Odesei (Rusia).

Au fost înregistraţi subiecţi din toate generaţiile de vorbitori, cu grade diferite de instruire. Mulţi dintre aceştia sunt plurilingvi, datorită statutului aparte al răspândirii teritoriale a dialectului: pe de o parte au venit în contact permanent, prin comerţ sau păstorit, cu vorbitorii limbilor balcanice (greacă, albaneză, slava macedoneană, bulgară) şi prin realităţile nou create în urma destrămării Imperiului Otoman. Graniţele nou create ale statelor balcanice s-au fixat în zone locuite de aromâni, separându-i, în mod artificial, membrii aceleiaşi familii rămânând în ţări diferite.

2. Studiul interferenţelor lingvistice la nivel balcanic este o temă de actualitate, dată fiind situaţia de astăzi din zona cercetată, unde, alături de aromâni, există slavi macedoneni, bulgari, albanezi, greci.

Interesul cercetării constă în relevarea modului în care dialectul aromân se conservă în mediu aloglot. Totodată, raportarea la dacoromână conduce la rezultate importante privind romanitatea nord- şi sud-dunăreană.

Vom face prezentarea noastră evidenţiind concordanţe cu dacoromâna, conştiinţa românităţii, precum şi particularităţi de grai nesemnalate până în prezent.

2.1. Un aspect interesant din zona Pindului priveşte unele toponime, de origine românească, care apar în zone unde populaţia aromânească a fost asimilată: astăzi *Discata* (< vb. *disic* ‘despic’ < lat. *dissecare*), *Carpenisi* (**cărpiniş* < *carpen* < lat. *carpinus*). Alte toponime există azi în localităţi aromâneşti: *Ĝug* ‘jug’ < lat. *jugum*, *Ampirătoare* < lat. (*Via*) *Imperatoria* (toponim înregistrat în apropiere de Meţovo (Aminciu), cea mai importantă aşezare aromânească din Pind. Altele sunt localităţi al căror nume a fost tra-

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

dus în greacă *Nsáre* (*Kari* „Locul unde apune soarele”), tradus de greci în *Anilion* ‘fără soare’, *Amer*, tradus de greci în *Milia* ‘măr’, sau lăsate ca în graiul aromânilor *Cornu* şi *Paltin*.

2.2. Din bogatul material lexical înregistrat în graiul pindean ne-au atras atenţia câţiva termeni de origine latină păstraţi în zona *Siracu – Meţovo (Aminciu)*.

Zona Meţovo–Siracu este una din vetrele românismului sud-dunărean[4], ceea ce explică păstrarea unor termeni latineşti, în timp ce în alte graiuri au fost înlocuiţi cu termeni împrumutaţi din slavă, greacă, albaneză. Toţi termenii sunt comuni cu dacoromâna.

floare: *fl̦óáre* (< lat. *flos, florem*) în Pind, faţă de *lilíĉe* (cf. alb. *lule* ‘floare’ + suf. *-íče*), *lulúdă* (< gr. *λουλούδι*), în restul aromânei;

pară: *perŭ* (< lat. *pĭrus*) în Pind, faţă de *górţu* (cf. sl. *gora* ‘pădure’ + suf. *-(i)ţŭ*), *dárdă* (< alb. *dardhë*), în restul aromânei;

înţeleg: *anţilég* (lat. *intelligere*) în Pind, faţă de termenii împrumutaţi din greacă: *akicăséscu* (< gr. *απεικάζω*) şi *dukéscu* (< gr. *δοκιμάζω*), în restul aromânei;

vindec: *víndic^{u}* (< lat. *vindicare*) în Pind, faţă de *yitripséscu* (< gr. *ιατρεύω*), în restul aromânei;

cătuşă ‘pisică’: *cătuşă* (< lat. *catta* + suf. *-uşă*): în Pind, faţă de *máţă* (cf. alb. *mace*), în restul aromânei.

Sunt interesante fonetismele *ceapă* (< lat. *caepa*), *cer* (< lat. *caelum*), *place* (< lat. *placere*), în care s-a păstrat africata *ĉ* faţă de *ţ*,

[4] Prima atestare a localităţii Meţovo (Aminciu) este din 1380 în cronica fraţilor Philanthropinos Proklos şi Komnenos. Ca aşezare, Meţovo (Aminciu) este situat pe Via Egnatia, cunoscută aromâni sub numele de *Calea Mare*. Meţovo (Aminciu), cu 4 471 de locuitori, este locul de naştere al lui Evanghelos Averoff, ministru de Externe al Greciei în anii ’70–’80, care a sprijinit înfiinţarea unui muzeu etnografic aromânesc la Meţovo (Aminciu), cu bogate colecţii de artă tradiţională. Încă din 1430, sultanul Murat II a acordat privilegii *mincenilor* (locuitorilor din Aminciu), care păzeau trecătoarea Ciug, aflată la cumpăna apelor între Thesalia, Epir şi Macedonia, cuvânt de origine latină pătruns şi în greacă: *Zygos*. Aceste privilegii de autonomie locală au fost reînnoite în 1659 de sultanul Mehmet IV şi au rămas în vigoare până în 1924, Meţovo (Aminciu) fiind centrul unei federaţii autonome locale formată din localităţile aromâneşti Siraku, Malakasi, Milia, Anilio, Votonosi, Palia Koutsoufliani (Platanistos) şi Derveniţa (Anthochori).

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

în restul aromânei. Precizez faptul că *place* l-am întâlnit într-un singur punct de anchetă, în localiatea Siracu[5]. Tot numai aici e păstrat adverbul *amó* < lat. **eccum modo*, înlocuit în toate graiurile aromânei de *tora*, de origine grecească. Locuitorii din Siracu ştiu că numai în graiul lor se păstrează aceste cuvinte, fapt recunoscut şi de locuitorii satelor învecinate. Aceste particularităţi conservatoare nu pot fi atribuite unei eventuale influenţe culte din partea românei literare, căci în Siracu nu au existat şcoli româneşti.

2.3. O altă categorie o constituie termenii de origine latină păstraţi numai în zona menţionată, dar care au în celelalte graiuri alţi termeni corespondenţi de origine latină sau cu origine necunoscută, cum ar fi:

răcit (fig.): *frigurát* (derivat din *frig* < lat. *frigus*) în Pind, faţă de *arcurát* (derivat din *arco̯áre* 'frig' < lat. **recor, -orem*), *arăţít* (derivat din *aráţe* 'rece' < lat. *recens*), în restul aromânei;

mă culc: *mi culcu* (< lat. *collocare*) în Pind, faţă de *mi bagu* (origine necunoscută), în restul aromânei;

apune (soarele): – *apúni* (< lat. *apponere*) în Pind, faţă de *ascápită* (< lat. **excapitare*), în restul aromânei;

custă 'sporeşte'[6]**:** – *acustâ* (lat. *constare*; cf. alb. *kushton*) faţă de *prucupséscu* (< gr.*προκοπώ*).

2.4. În localităţile din Pind terminologia agricolă s-a conservat mai bine decât în celelalte graiuri ale aromânei, deşi zona este o enclavă în mediu grecesc:

arátu (< lat. *aratru*(*m*)) 'plug'; *strîmburári* (< lat. **stimularia*) 'strămurare'; *cámbu* (< lat. *campus*) 'câmp'; *áru* (< lat. *arare*) 'a ara'; *se̯áminu* (< lat. *seminare*) 'a semăna'; *se̯áţiru* (< lat. **sicilare*/*sicilire*) 'a secera'; *tríiru* (< lat. *tribulare*) 'a treiera'; *sápu* (< lat. *sappare*) 'a săpa'; *yízmu* (< lat. *vindemiare*) 'a culege via'; *vómeră* (< lat. *vomer, -ere*) 'fier de plug, brăzdar'; *sărcl'e̯du* (< lat. *sarculare*) 'a prăşi'.

[5] Cf. DDA 992, s.v. *plac*: „Acest verb e complet asimilat şi, în general, e înlocuit cu *arăséscu*" [< gr. αρέζω].

[6] Pentru dacoromână, vezi Teaha 2005–2007, p. 243 şi Vătăşescu 1997, p. 45, 441.

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

Pindul este o arie conservatoare veche, care confirmă cele menţionate anterior. Ultimii trei termeni: *yízmu, vómeră, sărcl'ęḑ'u* nu s-au păstrat în graiurile nordice ale aromânei.

Deşi este o zonă montană, favorabilă păstoritului, aceşti termeni dovedesc faptul că în măsură egală s-a practicat şi agricultura în mod neîntrerupt.

2.5. Graiul pindean se caracterizează prin câteva particularităţi fonetice precum:

2.5.1. – Păstrarea lui *i* final asilabic după consoanele *ţ, ḑ* (în alternanţă morfo-fonologică cu *c, g*): *saţ'* (sg. *sac'u* 'sac'), *fuḑ'* (pers. I. *fug'u* 'plec'), *porţ'* (sg. *pórcu* 'porc'), *múlḑ'* (pers. I *múlgu* 'mulg'), faţă de *saţ, fuḑ, pórţ(â), múlḑ(â)*, în alte graiuri. – Păstrarea lui *u* final plenison după o consoană la pindenii din Meţovo (Aminciu): *ámu* 'am', *ómu* 'om', *pótu* 'pot' *vręámu* 'voiam', etc. faţă de *am'u, om'u, pot'u, vręam'u*.

2.5.2. – Sonorizarea consoanelor surde *c, t, p* precedate de nazală: *ngárcu* 'încarc', *múndi* 'munte', *scúmbu* 'scump' etc., faţă de *ncárcu, múnti, scúmpu* în celelalte graiuri. – Prezenţa, în cuvinte împrumutate din greacă, a consoanelor *θ, δ, γ* trecute la *t, d, g* în graiurile aromâneşti vorbite în mediu lingvistic slav: *θimel'u* 'temelie' (< gr. *θεμέλιον*), *luskídă* 'aşchie' (< gr. *λουσκίδα*), *γambró* 'mire' (< gr. *γαμπρός*), faţă de *timél'u, luskídă, grambó*. – Consoana *ş* se rosteşte dur, având ca urmare trecerea vocalelor anterioare în seria centrală: *şî* 'şi', *şăd* 'şed', faţă de *şi, şed'u* în celelalte graiuri.

2.5.3. Sincopa vocalelor în poziţie neaccentuată apare cu o frecvenţă mai mare în graiul pindean faţă de celelalte graiuri ale aromânei: *fţęa* 'făcea', *vçḑęa* 'pleca', *mga* 'mânca' *ţęa* 'zicea', *alná* 'urca', *aná* 'a aduna'etc., faţă de *făţęá, fuçḑęá, mâncá, dâţęá, alína, aduná.*

3. Alături de particularităţile specifice graiului pindean, găsim (oarecum surprinzător) elemente de grai fărşerot[7], explicabile prin

[7] Fenomenul se regăseşte şi în alte aşezări orăşeneşti, întemeiate de aromâni: Cruşova, Moscopole, Târnova. În memoria locală, la Cruşova se cunoaşte proveniența locuitorilor: din **Albania** (fărşeroţi): din Buruva, Corcea, Moscopole (fărşeroţi

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

stabilirea păstorilor fărşeroţi în Meţovo (Aminciu), aşa cum ne-a relatat subiectul intervievat:

> *noi aoá Amíncu avęámu̯ doáu táxi*[8] *di oámiń/ avęámu víńiţl'i ţi bâgá dímtă*[9] *ţi erá fáptâ tu luláke*[10] *ş-loa únă culoáre aşá vínitâ, muşátă*[11]*, arhundiḱáscă ş-aţęá u bâgá zanacâáḍl'i*[12] */ u bâgá émburl'i*[13] */ u bâgá oámińil'i di nviţătúră / dáscal'i aţél'*[14] */şî avęámu şî álǵil'i / álǵil' erá picurárl'i [...] şî erá greu̯ când̯u̯ unâ fęátă vínitâ sâ mârtá la alǵi s-duţęá la picurári // próta fęátă dę-aoa dę-Amíncu ţi s-dúsi la picurári erá Táma ◡al̯u̯ Aprázi //* [noi, aici, în Aminciu, aveam două feluri de oameni: îi aveam pe víneţii ce puneau postav ce era făcut [vopsit] în liliachiu şi căpăta o culoare aşa vânătă, frumoasă, domnească şi pe aceea o purtau meşteşugarii, o purtau negustorii, o purtau oamenii cu învăţătură,

---

şi graboveni), Pleasa, Pojani şi grămosteni din Nicoliţa şi din **Grecia**: pindeni din Breaza, Vuhorina, Meţovo (Aminciu), Samarină şi grămosteni din Gramoste, Linotopi. De asemenea, în Moscopole fiecare cartier reprezenta un alt grup de aromâni: fărşeroţi, graboveni din Greava, pindeni din Meţovo (Aminciu), grămosteni din Gramos. De aceea denumirea de moscopolean nu acoperă o realitate dialectală, însemnând 'locuitor al Moscopolei', iar ceea ce s-a denumit *grai moscopolean* este, de fapt, ţinând seama de particularităţi, graiul *grabovean*, numit ca atare de Gh. C. Roja, grai vorbit în localităţile Greava, Lunca, Nicea, localităţi de unde provenea doar o parte a populaţiei Moscopolei.

[8] *táxi*, s. pl. de la *táxe* 'clasă' < gr. *τάξις*.

[9] *dímtă*, s, 'dimie, postav de lână' < gr. *δίμιτον*; *adímtă* cu proteză în celelalte graiuri.

[10] *luláke* 'liliachiu' < gr. *λουλάκι*.

[11] *muşátă* adj.'frumoasă' < lat * (in)*formusiatus*, formă pe care în dacoromână o regăsim în *înfrumuşa* (CDDE 2003; DER).

[12] *zanacâáḍl'*, s. pl. art. de la *zanacâáḍ* < *zănáti* < tc. *sanat* 'meserie, meşteşug', cu desinenţa de plural: [*-(◡)áḍ*] la substantivele masculine. Desinenţa de plural în discuţie vine din greacă [*-άδες*], iar substantivele cărora li se adaugă la plural sunt împrumuturi relativ recente din greacă şi turcă: [*ắ*]: [*-áḍ*]: *amirắ* : *amiráḍ*, *căsăbắ* : *căsăbáḍ*, *părắ* : *paráḍ*, *udắ*: *udáḍ*.

[13] *émburl'*, s. m. pl. art. de la *émbur* 'negustor' < gr. *έμπορος*. Adaptarea împrumutului din greacă s-a realizat prin articularea cu art. hot. enclitic *l'*, ca în graiul grămostean; în graiul fărşerot, grupul *rl* s-a redus la *r*, probabil înintea fazei de palatalizare a lui *l*, deoarece în graiul fărşerot forma articulată definit la masculin este *émburi* (grupul *rl'* nu se putea reduce la *r*) .

[14] Forma *aţél'* îl păstrează pe *l'* etimologic, care în dacoromână a evoluat la *i*.

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

dascălii aceia, şi îi aveam şi pe albi; albii erau ciobanii [...] şi era greu când o fată „vânătă" se mărita la albi, se ducea la ciobani. Prima fată de-aici, din Aminciu, ce s-a dus la ciobani a fost Tama a lui Aprazi].

Dintre acestea, semnalăm:

– *ᵘ̯ final* asilabic după grup consonantic în fonetismul *plăngᵘ̯* 'plâng', *caftᵘ̯* 'caut' pentru *plângu, caftu* (forme aşteptate în graiul pindean);

– labializarea lui *i* neaccentuat în: *aputrusírâ* 'năvălire', *prumuvę́ră* 'primăvară', *alunuséscu* 'treier' pentru *apitruséscu, primuvę́ră, aluniséscu* în restul graiurilor pindene;

– trecerea lui *i* la *î/ă* în silabă neaccentuată ca în graiul fărşerot: *trâcúrâ* 'trecură', *văḑúi̯* 'văzui' etc., pentru *tricúră, viḑúi̯*;

– forma *sa̍ntu* 'sunt' (pers. 3 pl.), identică în graiul pindean vorbit în Meţovo (Aminciu) cu cea a fărşeroţilor plisoţi (faţă de *súntu* < *sa̍ntu*, prin asimilare);

– *nă̍să*, pron pers. 3, sg. fem. 'ea' (formă specifică graiului fărşeroţilor din Albania);

– *e* nu se închide la *i* în poziţie finală neaccentuată (la fel ca în graiul fărşeroţilor din Albania): *máre* adj. 'mare', *túte* 'toate', *ármе* 'arme', *pále* 'săbii', faţă de *mári, túti* 'toate', *ármi, páli*;

– *va* 'trebuie' (prez. impers. III sg.) se foloseşte la fel ca în graiul fărşerot, faţă de *prindi* 'trebuie' în celelalte graiuri pindene: *va s-cântă̍m*, faţă de *príndi va s-cântă̍m*.

4. Graiul pindean, cel mai conservator dintre graiurile aromânei, este totodată neunitar, fapt conştientizat de vorbitori:

Maţúţi / Calári / Sirácu / vécľu Sirácᵘ̯ ş-Vaθimíţ / aţę́ali sănt ᵘ̯ a nọástri ţinţ / ş-álte ma-nsusᵘ̯ dẹ-apóẹa cári va ái̯bâ Vavúsa/ Avdéla / Fúrca / erá múlti / ála nu zburắsc tuţ únă ídγa límbă/ [Maţúţi /Calári / Sirácu / vechiul Siracu ş-Vaθimíţ / acelea sunt ale noastre cinci [sate] / şi apoi altele mai sus care trebuie sa fie Vavúsa / Avdéla / Fúrca / erau / dar nu vorbesc toţi acelaşi grai] [Cósta alᵘ̯ Mitḭ, 69 ani; Siracu, Grecia].

5. O preocupare lingvistică în direcţia inaugurată de George Murnu a fost pentru noi, în timpul cercetărilor de teren, identifica-

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

rea unor cuvinte de origine aromână în graiurile greceşti nordice, fapt care evidenţiază importanţa românităţii în acest spaţiu. Se exemplifică prin termeni precum *arat, plug, cupâc̡ʸ* ‘stejar’ (cu derivatele *cupăc̡ină* şi *cupăc̡ár)* şi cu toponime.

În graiurile greceşti din Epir, am atestat cuvintele:

alas ‘las’ < ar. *lasʸ* < lat. *laxare*, pentru gr. *αλίμονο*; ***albu*** ‘alb’< ar. *albʸ* < lat. *albus* pentru gr. *άσπροσ*; ***auş*** ‘bătrân’< ar. *auşʸ* < lat. *avus* + *-úşŭ* pentru gr. *γέροσ*; ***apă*** < ar. *apâ* < lat. *aqua* pentru gr. *νερό*; ***áţe*** ‘aici’ < ar. *aa̯áţe* < lat. *ad-hacce* pentru gr. *εδώ*; ***yin*** ‘vin, subst.’, < ar. *yinʸ* < lat. *vinum* pentru gr. *κρασί*; ***pátru*** < ar. *pátru* < lat. *quattuor* pentru gr. *τέσσερις*; ***murízo*** ‘muri’ < ar. *morʸ* < lat. *moriri* pentru gr. *πεθαίμω*.

Alte elemente lexicale am atestat în zona estică a muntelui Olimp[15]:

acríşus ‘acreală‘ < ar. *acrişʸ* < derivat de la *lat. acru* + suf. *-iş* pentru gr. *τυρόγαλω;* ***anila*** ‘milă’ < ar. *ńílă* < sl. *milŭ*, pentru gr. *παίδεμα;* ***arítus*** < ar. *arîcʸ* < lat. *ericius*[16], pentru gr. *σκαντζόχοιροσ*; ***bárba*** < ar. *bárbă* < lat. *barba*, pentru gr. *πυγούνι;* ***batáń*** ‘dârstă’ < ar. *bătáń* < lat. *battualia*, pentru gr. *μέροσ με νερό, όπου χτυπούν τα υφαντά για να πυκλώσουν;* ***blúda*** ‘urticarie’< ar. *blăndă* < lat. *blandus*, pentru gr. *αλγεινος;* ***brd̡ásca*** < ar. *bra̯áscă* < lat. **brosca*, pentru gr. *βάτραχοσ;* ***caĉúla*** ‘căciulă’[17]< ar. *căciulă*, cf. alb. *këseljë*, pentru gr. *καπάκι γούνα;* ***cánura*** ‘canură’ < ar. *cánura* < lat. *cannula*, pentru gr. *μάλλινη κλωστή γνεσμέση στη ρόκα;* ***canutus*** ‘cărunt’[18] < ar. *cănutʸ* < lat. *canutus*, pentru gr. *γκρίζος;* ***capúşa*** ‘căpuşă’[19]< ar. *căpuşă*, cf. alb. *këpushë*, pentru gr. *τσιπούπι πλατι;* ***cása*** < ar. *cásă* < lat. *casa*, pentru gr. *σπίτι;* ***curnutus*** ‘cornut’ < ar. *curnutʸ* < lat. *cornutus*, pentru gr. *αυτός που έχει κέρατα;* ***dala*** ‘zară’ < ar. *dală*, cf.

[15] Vezi şi Douga-Papadopulu–Tsitsilis 2006.

[16] Cf. Murnu 1902, p. 22: „din rom. provin ngr. ἀρίτζιος”.

[17] Vezi şi Brâncuş 1983, p. 53; Brâncuş 1995, p. 30; 56 atestă forma *căsuu̯ă* ca „o încrucişare a termenului fărşerot cu corespondentul albanez”; Saramandu 1981, p. 395.

[18] Vezi şi Vătăşescu 1997, p. 257.

[19] Vezi şi Brâncuş 1995, p. 31.

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

alb. *dhallë*, pentru gr. *βουτυρόγαλα*; ***fócus*** 'foc' < ar. *foc* ʼ < lat. *focus*, pentru gr. *φωτιά;* ***gurgúla*** 'gurgui'< ar. *gurgúl*ʼ < lat. *gurgulio* pentru gr.*στρογγθλή πέτρα;* ***gúşa*** < ar. *gúşa*[20] < probabil lat. *geusiae*; cf alb. *gušë*[21], pentru gr. *βρογχοκήλη*; ***laĉ*** 'negru' < ar. *laį* < lat. *laius* pentru, gr. *κόρακας;* ***mútus*** 'mut' < ar. *mut* < lat. *mutus*, pentru gr. *μουγγός;* ***pétur***ʼ 'foaie de plăcintă' < *péturâ* < lat. *pitula*, pentru gr. *Φιάλες, κομμάτι της πίτας*; ***strunga*** 'strungă'[22] < ar. *strungă*, cf. alb. *shtrungë*[23], pentru gr. *πόρτα των προβάτων*; ***şóputus*** 'izvor'< *şóput* < bg. *šipot*, pentru gr. *πηγή*; ***vitu***ʼ vătui; ied de un an'< ar. *vitú*ʼ , cf. alb. *vëtulj(ë)*[24], pentru gr. *κατσίκι μετα ένα έτος*.

5.1. Interesantă este pătrunderea în greacă a cuvintelor *stragľátos* 'străghiaţă' < ar. *strâgľát* ʼ < lat. *extra-coagulata* şi *mârcat* ʼ (< lat. *marcere* REW 5345), *úrda* 'urdă'[25] < ar. *úrdă*[26], cf, alb. *urdhë*, generale în aromână. *Stragľátos* este folosit curent în terminologia culinară pentru comercializarea produsului specific aromânesc. Păstrarea termenului latinesc în aromână (cu sensul 'a putrezi, a se macera' din latină), faţă de dacoromână şi de limbile balcanice, în care a pătruns *iaurt* (< tc. *yogurt*) demonstrează că aromânii au păstrat vechea reţetă de preparare a acestuia, nefiind nevoie să împrumute un alt procedeu, şi, implicit, termenul pentru produsul finit.

5.2. Observăm că în lista termenilor aromâneşti pătrunşi în graiurile greceşti din Epir şi regiunea Pieria, cu excepţia lui *şóput* ʼ, de origine slavă, toţi sunt moşteniţi din latină sau din substrat, fapt explicabil prin vechimea termenilor aromâneşti. În formele greceşti apar consoanele *ĉ, ĝ, ş, j*, inexistente în greacă, iar *δ* trece la *d*, de unde rezultă că termenii nu au fost adaptaţi fonetic la sistemul

[20] Cf. Meyer-Lübke 1911, p. 23; Murnu 1902, p. 25: „Din. rom. provin ngr. γκοῦσα"

[21] Vezi şi Brâncuş 2012 (sub tipar).

[22] Vezi şi Brâncuş 1983, p. 117; Brâncuş 1995, p. 44; Saramandu 1981, p. 395.

[23] Vezi şi Brâncuş 2012.

[24] Vezi şi Brâncuş 2012.

[25] Vezi şi Brâncuş 1983, p. 125.

[26] Tot din rom. provin ngr. *οὔρδα* (Murnu 1902, p. 37), bg. *urda*, sb., slov., rut., ceh. *urda*, pol. *horda*.

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

limbii greceşti. Existenţa acestor fonetisme în graiurile greceşti din nord se explică printr-o importantă prezenţă aromânească în zonă. Este posibil ca aceste cuvinte să fi rămas de la o populaţie aromânească grecizată. Tot în acest sens amintim faptul că în graiurile greceşti de nord, vocalele *e, o* în poziţie neaccentuată se închid la *i, u* ca în aromână: *γεράματι* > *γ**ι**ράματι* ‘bătrâneţe’, *αλ**ω**νίζω* > *αλ**ου**νίζω* ‘treier’. La nivel consonantic atestăm fonetismele *cl', gl'* specifice aromânei pentru *cl, gl* din greacă: *κλαφταει* > *κλ'αφταει* ‘scâncesc’, γουλιανόσ > gλ'ανός. Fenomenul este semnalat pentru albaneză în dialectul tosc de Grigore Brâncuş (2012) pe baza *Atlasului dialectal al limbii albaneze*: „În aceeaşi zonă sudică, şi grupul paralel *gl* (rostit *gĺ*) a evoluat la fel (I, h. 59b, vechiul grup *gl* în *gju* „genunchi”, *zgjua* „stup”, *i gjatë* „lung”)”.

5.3. O problemă interesantă priveşte cuvântul *sărmăníţă* ‘leagăn’, a cărui origine este controversată: în DDA se spune că termenul provine din greacă, în timp ce în *Dicţionarul etimologic al limbii greceşti* al lui Triandafilidis se precizează că termenul provine din aromână. Identificăm în acest cuvânt partea finală *-iţă*, care pare a fi un sufix diminutival, fără a cunoaşte cuvântul de bază.

6. În ceea ce priveşte aspectele etnografice ale zonelor cercetate, menţionăm două:

6.1. Jocul *aruγucârii*, echivalentul căluşarilor. Semnificaţia este aceeaşi ca în cazul căluşarilor din spaţiul dacoromân, aceea de ritual de trecere. Termenul *aruyucâr'* are la bază cuvântul grecesc *álogoς* ‘cal’. La fărşeroţi termenul apare sub forma de *liyucâr'*, care susţine această etimologie.

În dimineaţa Anului Nou, băieţii se fac *liγucâri* sau *aruγucâri*: îşi pun o mască cu o coada de vulpe în vârf, o trag peste faţă şi mai pun o coadă de vulpe în spate, după care se duc în mijlocul satului şi joacă, sunând cu clopoţeii. Abia apoi urmează colindul prin case. În Vlaho-Vlisura se îmbracă în costum de soldat[27], îşi pun o mască pe

[27] Brâncuş 2004, p. 48 şi 1991, p. 111: *călăraş* în limba română semnifică şi ‘soldat de cavalerie’.

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

faţă si poartă săbii din lemn, se strâng în cete si pornesc pe la case spre a ura. Ceremonialul presupune lovitul săbiilor si săritul peste foc. Recent au fost primite si fetele în cetele de *liyuc̆ări*.

6.2. În multe din localităţile vizitate se practică obiceiul Sânzienelor, numit în aromână *Tayaní* (cu sensul de 'Sfântul Ion', echivalentul *Sânzienelor* din dacoromână). I.-A. Candrea afirmă că în dacoromână termenul *Sânziene* provine din *Sanctus/a dies Johannis*)[28]. Interesantă este, aşa cum a arătat Grigore Brâncuş[29], concordanţa cu alb. *Shëngjiin*, termen preluat din lat. *Sanctus Johannes*. În aromânescul *Taianí, ta* (fem.) provine din lat. *Sancta* din *Sanctus/a dies*. Corespondentul lat. *Johannis* este în aromână *Ianí* 'Ion', formă adaptată după gr. *Iάννη*. Semnificaţia magică este aceeaşi ca în spaţiul dacoromânesc. Sărbătoarea Tayiani se ţinea în ziua de 23 iunie. Pericle Papahagi[30] afirmă că grecii, bulgarii, sârbii şi albanezii nu cunosc această sărbătoare.

La Vlaho-Clisura, în ajunul zilei de 23 iunie, femeile porneau în căutarea unei plante numite *cusíţă* 'ferigă' şi o acopereau cu frunze pentru a nu fi luată de altă femeie. Atunci când găseau planta căutată o însemnau, adică fiecare femeie lega planta găsită cu un şnur roşu, apoi culegeau sulfină pe care o foloseau la împodobirea găleţii în care aruncau *cusiţa* împletită în cunună. După ce găleata era ornată cu flori se mergea la trei izvoare, *şópati*. La fiecare *şópat*, cât timp se lua apă, se interpreta un cântec ce a intrat în ceremonialul de nuntă: „úmple sóră, vę́ársă frate." La miezul nopţii, găleata, în urma unui ritual, era „condusă la culcare". În dimineaţa zilei de 24 iunie fetele mergeau şi luau *cusiţa* din găleată şi o împleteau în cozi pentru ca părul să crească mai frumos. Însoţite de băieţi, care purtau săbii din lemn mergeau la casele oamenilor să dea apă din găleata în care a fost planta: pentru această apă ei primeau un ban de argint. Cine bea apa în care a dormit *cusiţa* nu se îmbolnăvea tot anul, femeile deveneau fertile iar fetele îşi găseau ursitul.

[28] Vezi „Grai şi suflet", III/2, 1927, p. 428.
[29] Brâncuş 1999, p. 54; 2004, p. 167-169.Vezi şi Vătăşescu 2009, p. 193-202.
[30] Papahagi 1900, p. 29.

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

Fetele din satele din jurul oraşului Veria împodobesc găleata cu piese de argint din port. Când se întâlnesc două cete, schimbă câte un ban de argint, spunând că podoabele de argint spălate cu apă de la *Tayiani* nu se mai înnegresc.

În jurul Avdelei, în timp ce femeile desfăşoară ritualurile de *Tayiani* bărbaţii petrec într-un mod diferit. Îl îmbracă pe unul dintre ei în mireasă, îl urcă pe un măgar şi îl plimbă pe la trei fântîni, unde îl pun să se închine. Tot drumul se trag focuri de puşcă. După ce încheie acest drum, se duc în centrul satului (*misuhori*) şi joacă.

Seara, fetele mergeau cu băieţii prin sat cântând:

Taɣáni ianizmáta *'Taɣáni înmiresmata'*,
Cócâza ş-ma l'ícâza *'Coacăză şi mică'*,
i̯u-nḱisóşi di-mi te-adráşi̯ *'Unde te pregăteşti să pleci de mi te-ai gătit '*,
nḱisíi̯ la náuli fraţi̯, *'Mă pregătesc să plec la cei nouă fraţi'*,
Náuli fraţ*i̯*, ninsuráţi̯, niisusíţi̯ *'nouă fraţi, neînsuraţi, nelogodiţi'*,
S-nu ţâ párâ arắu, gâlɛ́átâ sorɥ *'Să nu-ţi pară rău, găleată, soro'*
Câ múlti şóputi nu ti̯-alâgắmɥ *'Că nu te-am dus la multe izvoare '*,
Câ di vɛ́árâ ma s-bânắmɥ *'Că la vară, dacă o să trăim'*,
Ma múlti va ti̯-alâgắmɥ *'La mult mai multe* [izvoare] *o să te ducem'*.

Cele două fapte etnografice, *Sânzienele* şi *căluşarii*, evidenţiază o moştenire latină comună la românii nord- şi sud-dunăreni, care, în cazul Sânzienelor, se regăseşte şi la albanezi.

7. În unele privinţe se confirmă constatările anterioare privind particularităţile graiurilor cercetate de noi. Am întâlnit fenomene noi (evoluţii recente) sau fenomene nesemnalate până-n prezent. Prin arhaicitatea lor, cele mai interesante sunt graiurile din Pind, unde elementul latin s-a păstrat mai bine. Tocmai prin aceste elemente conservatoare, graiurile din Pind se apropie mai mult de dacoromână. Ca şi în cazul fărşeroţilor din Poian (vechea Apollonia), conştiinţa romanităţii este foarte trează. Este explicabil, pentru că Via Egnatia (arom. *Calea Mare*), cea mai importantă arteră de circulaţie în perioada romanităţii, trece prin Meţovo (Aminciu) şi alte localităţi din Pind. Alte importante drumuri romane trec prin *Mulovişte*, *Pisuderi*,

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

Vlahoclisura. Menţionăm faptul că cele mai importante trecători montane păstrează drumuri latineşti: *Giug* (lângă Meţovo), la cumpăna apelor între Tesalia, Epir şi Macedonia. Lângă localitatea aromânească Pisuderi se află pasul (trecătoarea montană) *Vigla* (< lat. *vigilia)*. La *Vigla* au fost, pentru prima dată în istorie, atestaţi aromânii, sub denumirea de *vlahi oditi* 'vlahii călători', de către istoricul bizantin Kedrenos. Autorul spune că aceştia l-au omorât pe David, fratele ţarului Bulgariei, Samuil. Termenii *βιγλα* şi *ζυγος* sunt termeni greceşti de origine latină. De asemenea, prin Beala de Sus trece un drum roman care leagă Macedonia de Epir. Nu e întâmplător faptul că lângă aceste importante trecători se află până azi aşezări aromâneşti (puncte de pază). Şi nu e surprinzător faptul că la aromânii din toate zonele cercetate e atât de vie conştiinţa romanităţii şi a românităţii. E o constatare pe care am făcut-o şi cu alt prilej, când am prezentat zona de câmpie a Albaniei, unde odinioară au debarcat trupele romane.

Au rezultat, din expunerea noastră, numeroase concordanţe cu dacoromâna – elemente conservatoare sau inovaţii –, dintre care unele n-au fost semnalate anterior. În cazul inovaţiilor, este vorba de *inovaţii paralele*, ceea ce arată că dialectele aflate la distanţă, fără contact direct între ele, ca în cazul aromânei actuale, faţă de dacoromână, evoluează nu numai divergent, ci şi convergent. Am putea adopta, în acest caz, termenul de *dialect la distanţă* (în loc de *dialect divergent*), aşa cum s-au numit asemenea dialecte în literatura de specialitate[31].

Aria geografică şi statutul social al aromânei vorbite de diferite generaţii, precum şi caracteristica ansamblului lexicului selectat, urmează să fie descrise în lucrare prin raportare permanentă la dacoromână, demonstrând încă o dată afirmaţia lui Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei* (*De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus*) (1716):

> „Aşadar, această Valahie, care se află in Moesia, este o parte a Valahiei mari, adică a Daciei celei vechi, iar locuitorii ei sunt rămăşiţele

[31] Schimdt 2010, p. 201–225.

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

acelor romani pe care Aurelian Împăratul, precum am spus, îi strămutase din Dacia în Moesia. N-ar putea fi nimeni care să-mi tăgăduiască că tocmai din acei români [se trage] populaţia românească, cea care locuieşte încă şi astăzi în tot Epirul şi în jurul Ianinei, căci graiul însuşi ne este martor, dat fiind că şi aceia vorbesc româneşte [...]".

BIBLIOGRAFIE

Brâncuş 1983 = Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

Brâncuş 1991 = Grigore Brâncuş, *Istoria cuvintelor*, Bucureşti, Editura Coresi, 1991.

Brâncuş 1995 = Grigore Brâncuş, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, Bucureşti, Editura Caro Trading '94, 1995.

Brâncuş 1999 = Grigore Brâncuş, *Concordanţe lingvistice româno-albaneze*, Bucureşti, Editura Vavila Edinf, 1999.

Brâncuş 2004 = Grigore Brâncuş, *Istoria cuvintelor*, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de mâine", 2004.

Brâncuş 2012 = Grigore Brâncuş, *Atlasul lingvistic al albanezei. Concordanţe cu româna*, XXXI (sub tipar).

Capidan 1942 = Theodor Capidan, *Macedoromanii, etnografie, istorie, limbă*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1942.

Caragiu-Marioţeanu 1975 = Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Compendiu de dialectologie română (nord- şi sud-dunăreană)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975.

CDDE = I.-A Candrea, Ovid Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elemente latine. A – putea*, Bucureşti, 1914.

DDA = Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo-roumain), général et étymologique*, Ediţia a doua, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1974.

DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Ediţie îngrijită de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2001.

FD = „Fonetică şi dialectologie", Bucureşti, I, 1959 şi urm.

Kyriazis 2012 = Doris K. Kyriazis, *Greqishtja – Shqipja – Arumanishtja. Vështrim etimologjik dhe sociolinguistik*, Bucureşti (sub tipar).

Douga-Papadopulu–Tsitsilis 2006 = Evanthia Douga-Papadopulu, Hristos Tsitsilis, *To glossiko idioma tis oreinis Pierias*, Salonic, 2006.

Murnu 1902 = George Murnu, *Rumänische Lehnwörter im Neugriechischer*, München, 1902.

RESEE = „Revue des études sud-est européennes", Bucureşti, I, 1963 şi urm.

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)

REW = Meyer-Lübke = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1935.
Papahagi 1900 = Pericle Papahagi, *Din literatura poporană a aromânilor*, s.l., s.n., 1900.
Saramandu 1981 = Nicolae Saramandu, *Cuvinte româneşti (aromâneşti) în neogreacă*, în RESEE, XIX, 1981, nr. 2, p. 394–396.
Teaha 2005–2007 = Teofil Teaha, *Din lexicul latin moştenit în graiurile româneşti actuale (IV)*, în FD, XXIV-XXVI, 2005–2007, p. 229–253.
Vătăşescu 1997 = Cătălina Vătăşescu, *Vocabularul **de** origine latină în limba albaneză în comparaţie cu româna*, Bucureşti, Editura Universităţii, 1997.
Vătăşescu 2009 = Cătălina Vătăşescu, *Concordanţe semantice între română şi albaneză privitoare la numele naşterii sărbătorii Sfântului Ioan Botezătorul* în Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu (eds.), *Lucrările celui de-al doilea Simpozion Internaţional de Lingvistică*, Bucureşti, Editura Universităţii, 2009, p. 193–202.

THE AROMANIANS FROM SIRACU AND AMINCIU (METŢOVO – PIND, GREECE). LINGUISTIC AND ETHNOGRAPHIC ASPECTS (*Abstract*)

This paper presents the results of our field research on Aromanians from Greece: linguistic aspects of the Pindens from Aminciu and Siracu localities. A special attention was drawn in our paper on the presence of linguistic particularities with Farsherot speech, which we have identified at the Pindens from Aminciu. Another interesting fact emphasized in our research is the conservative feature of the Pind area.

CUVINTE-CHEIE: *dialectul aromân, dialect la distanţă, lingvistică balcanică şi romanică*.
KEYWORDS: *Aromanian dialect, distance dialect, balkan and romance linguistics*.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Calea 13 Septembrie nr. 13, Bucureşti
elanevaci@yahoo.com

BDD-V711 © 2014 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:40 UTC)